

TOPLUM ve SOSYAL HİZMET

Society and Social Work

DANIŐMA KURULU / ADVISORY BOARD

- Prof. Dr. Ali ÇAĐLAR (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Aliye MAVİLİ (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Haluk SOYDAN (Univ. of Southern California)
Prof. Dr. Horst UNBEHAUN (Georg Simon Ohm Technische Hochschule Nürnberg)
Prof. Dr. IŐil BULUT (BaŐkent Üniversitesi)
Prof. Dr. İbrahim CILGA (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. İhan TOMANBAY (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Kasım KARATAŐ (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemal ÇAKMAKLI (İstanbul Üniversitesi)
Prof. Dr. Muammer ETİNGÖK (Tennessee University)
Prof. Dr. Remzi OTO (Dicle Üniversitesi)
Prof. Dr. Ronald FELDMAN (Columbia University)
Prof. Dr. Sunay İL (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Őengöl HABLEMİTOĐLU (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Theda Borde (Alice Salomon Hochschule Berlin)
Prof. Dr. Vedat İŐIKHAN (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Veli DUYAN (Ankara Üniversitesi)

BU SAYININ HAKEMLERİ / REVIEWERS OF THIS ISSUE

- Prof. Dr. Aliye MAVİLİ
Prof. Dr. Betöl ALTUNTAŐ
Prof. Dr. Fatih ŐAHİN
Prof. Dr. Hakan ACAR
Prof. Dr. İsmail H. DEMİRDÖVEN
Prof. Dr. Vedat İŐIKHAN
Prof. Dr. Veli DUYAN
Prof. Dr. Yasemin ÖZKAN
Doç. Dr. Ercüment ERBAY
Doç. Dr. İsmet Galip YOLCUOĐLU
Doç. Dr. Özge ÖZGÖR BAYIR
Doç. Dr. Tarık TUNCAY
Doç. Dr. Abdullah KARATAY
Yrd. Doç. Dr. Semra SARUÇ

Dergimiz, EBSCO HOST ve INDEX COPERNICUS uluslararası, ASOS INDEX ve TÜBİTAK ULAKBİM Sosyal Bilimler, Türkiye Atıf Dizini ulusal bilimsel veri tabanları içerisinde yer almaktadır.

The journal is indexed into the international scientific databases of both EBSCO HOST and INDEX COPERNICUS, and also ASOS INDEX, TUBITAK ULAKBİM and Türkiye Atıf Dizini in which the national scientific databases of social sciences.

TÜRKİYE ATIF DİZİNİ

TOPLUM VE SOSYAL HİZMET

Society and Social Work
Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü Dergisi

Publication of Social Work Department
Faculty of Economics and Administrative Sciences, Hacettepe University

Hakemli Dergidir.
Blind Peer Reviewed Journal

H. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Adına
On Behalf of H.U.
Faculty of Economics and Administrative Sciences

SAHİBİ/PUBLISHER

Prof. Dr. Hatice Azize ERGENELİ

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ/EDITING AUTHORITY

Dr. Aslıhan AYKARA

YAYIN KURULU BAŞKANI/CHIEF EDITOR

Prof. Dr. Sunay İL

YAYIN KURULU BŞK. YRD./ASSOCIATE EDITOR

Prof. Dr. Özlem CANKURTARAN

YAYIN KURULU/EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Sunay İL
Prof. Dr. Özlem CANKURTARAN
Doç. Dr. Sema BUZ
Doç. Dr. Ercüment ERBAY
Yrd. Doç. Dr. Filiz DEMİRÖZ
Dr. Uğur ÖZDEMİR

YAYIN SEKRETERİ

Canan ARSLAN
Arş. Gör. Çağıl ÖNGEN

İNGİLİZCE EDITÖR/ENGLISH EDITOR

Prof. Dr. Mehmet DEMİREZEN

CİLT/Volume: 27

SAYI/Number: 2

AY/Month: EKİM

YIL/Year: 2016

ISSN 2147-3374

YAYIN TÜRÜ/TYPE OF PUBLICATION

YEREL/SÜRELİ YAYIN

YAYIN DİLİ

TÜRKÇE, İNGİLİZCE, ALMANCA

YAYINLANMA BİÇİMİ

Altı Ayda Bir

BASIM TARİHİ/PUBLICATION DATE

27 Ocak 2017

BASIMCININ TİCARİ ÜNVANI/TRADE TITLE OF PUBLISHER

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ HASTANELERİ BASİMEVİ
06100, SIHHİYE-ANKARA
Tel: 0312 310 97 90

YAYIN YÖNETİM YERİ/ADMINISTRATION OFFICE OF PUBLICATION

Hacettepe Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Beytepe/Ankara
Tel: (0312) 297 68 30

İLETİŞİM ADRESİ/CONTACT ADDRESS

Dr. Aslıhan AYKARA

Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Sosyal Hizmet Bölümü
Beytepe/ANKARA-TÜRKİYE
Tel: +90 312 297 63 63
Faks: +90 312 297 63 65
<http://www.tsh.hacettepe.edu.tr>
E-Posta: tsh@hacettepe.edu.tr
toplumvesosyalhizmet@gmail.com

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Araştırma/Research

- 7-28 **Kadınların Güçlendirilmesi Ölçeği'nin Türkçe Geçerlilik ve Güvenilirlik Çalışması: Manisa Örneği** Hakan BAYDUR
Turkish Reliability and Validity Studies of the Women's Empowerment Scale: A Manisa Sample Gülten UÇAN
- 29-46 **Hasta Hakları Kurul Üyelerinin Hasta Haklarına Bakışı: İstanbul İli Örneği** Melek ZUBAROĞLU
A View of the Council Members of Patient Rights on Patient Rights: Sample of Istanbul YANARDAĞ
- 47-62 **Bir İttifak Ağları Stratejisi Olarak Sosyal Hizmet Etiği** Durdu Baran ÇİFTÇİ
Social Work Ethics As A Strategy of Alliance Network
- 63-78 **Geçmişte Kurum Bakımında Kalmış Bireylerin Kurum Bakımı Deneyimlerine İlişkin Özellikleri ve Bağlanma Biçimlerinin İncelenmesi** Zeynep YÜKSEL
The Investigation of the Institution Care Experiences and Attachment Styles of Persons Who Took Institutional Care in the Past Bedriye ÖNCÜ
- 79-96 **Ergenlerde Anne-Baba ve Arkadaşlara Bağlanma Biçimleri ile Romantik İlişkilerde Sorun Çözmeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi** Nur ÇETİN
Investigating the Relationship between the Attachment Types of Parents & Friends and Problem Solving in Romantic Relationships in Adolescences Abide GÜNGÖR AYTAZ
Merve Deniz PAK
Abdülbaki ARTIK

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Derleme/Review

- 97-114 ***Palyatif Bakım Hizmetlerinde Sosyal Hizmet Mesleğinin Yeri ve Geleceği*** Vedat IŞIKHAN
The Place and Future of Social Work in Palliative Care Services in Turkey: A Case Analysis
- 115-130 ***Sosyal Hizmet Müdahalesini Araştırmak Uygulama Kanıtlarla Nasıl Güçlendirilebilir?*** Tarık TUNCAY
Researching Social Work Intervention How to Strengthen Practice with Evidences?
- 131-152 ***Silahlı Kuvvetlerde Sosyal Hizmetin Önemi*** Cemil Bülent ŞEN
Importance Of Social Work In The Armed Forces
- 153-166 ***Sosyal Hizmet Etiğinde Evrenselcilik ve Kültürel Görecilik*** Aslıhan AYKARA
Universalism and Cultural Relativism in Social Work Ethics

Derleme

SOSYAL HİZMET MÜDAHALESİNİ ARAŞTIRMAK

Uygulama Kanıtlarla Nasıl Güçlendirilebilir?

Researching Social Work Inter- vention

How to Strengthen Practice with Evidences?

Tarık TUNCAY*

*Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet
Bölümü

ÖZET

Yarı-deneysel araştırma tasarımları (çıkıtı çalışmaları olarak da adlandırılır), belirli bir müracaatçı grubuna yönelik sosyal hizmet müdahalesinin etkisinin ölçülmesini ve değişimin yönünün belirlenmesini sağlar. Bu tasarımlar, sosyal hizmet mesleğinin hem bilimsel temellerinin korunmasına ve geliştirilmesine, hem de mesleğin toplumsal kabul düzeyinin ve prestijinin artmasına katkı sağlar. Uluslararası literatürde, yarı-deneysel çalışmaların nicelik ve nitelik bakımından sosyal hizmet araştırmaları arasında dikkate değer bir konumu vardır. Ne var ki Türkiye'deki sosyal hizmet araştırma literatüründe bu tasarımdaki çalışma sayısı çok azdır.

Yüksek lisans ve doktora tezlerinin yanı sıra birincil odağı sosyal hizmet olan tek ulusal hakemli dergi, *Toplum ve Sosyal Hizmet*'teki araştırma makaleleri yöntem yönünden tarandığında, ağırlığı nicel gözlemsel-betimsel çalışmaların oluşturduğu görülmüştür. Bu makalenin amacı, yarı-deneysel araştırma tasarımlarını sosyal hizmet mesleğinin ve araştırmalarının kendine has özelliklerini dikkate alarak incelemektir. Makale yoluyla Türkiye'deki sosyal hizmet araştırmacılarının yarı-deneysel deseni daha çok tercih etmelerine –bilgi ve yüreklendirme sağlayarak– katkıda bulunulması ümit edilmiştir. Yarı-deneysel tasarımların daha sık kullanılmasıyla Türkiye'de sosyal hizmet uygulamalarının bilimsel temellerinin kanıtlarla güçlendirilmesi kolaylaşacaktır.

Anahtar Sözcükler: Müdahale araştırması, sosyal hizmet araştırması, yarı-deneysel araştırma tasarımları, çıktı çalışması, kanıta-dayalı uygulama

ABSTRACT

Quasi-experimental research designs (also known as outcome studies) are conducted to observe the effects of particular social work interventions in a specified client group so as to determine the direction of changes after interventions. These designs contribute to both strengthening the scientific basis of social work profession and increasing the profession's social acceptance and prestige levels. In the international literature, quasi-experimental studies have a remarkable place in terms of quantity and quality among social work research. However, the number of these designs is scarce in the Turkish social work literature. Master's and doctoral theses and research papers in the *Society and Social Work*—as the only national refereed social work journal—were screened by looking at their methods sections. Most of the original research was found to be quantitative empirical-descriptive studies. This ar-

ticle aimed to examine the quasi-experimental research design by taking into account of the distinctive features of social work research and profession. By encouraging and informing them, we hope to contribute to the experiments of social work researchers to encourage them to favor quasi-experimental designs more often in Turkey. By producing evidences, more frequent use of the quasi-experimental design will facilitate the growth of scientific basis of social work practice in Turkey. .

Keywords: *Intervention research, social work research, quasi-experimental research designs, outcome study, evidence-based practice*

GİRİŞ

Birey, grup, aile, örgüt veya toplum ölçekli müdahalelerin etkilerini bilimsel bir çerçevede değerlendirdiğimizde sosyal hizmet mesleğinin bilimsel gelişmesine en önemli katkıyı yapmış olmaz mıyız? Sosyal hizmet uygulamasının değerlendirilmesinde en çok kullanılan araştırma yöntemi, yarı deneysel tasarımlardır (quasi-experimental designs; Thyer, 2012). Bu tasarımlara göre yürütülen araştırmalara ‘çıkı çalışmaları’ da (outcome studies) denilmektedir. Yarı-deneysel çalışmalar için seçkisiz örnekleme (randomized) yapılmadan tasarlanan müdahaleli çalışmalar da denebilir. Seçkisiz kontrollü çalışmalarla ortak yanı, müdahale ve sonuç arasında kurulan bağlantı ve yapılan müdahalenin etkililiğini araştırıyor olmasıdır. Bu tür birçok çalışmada “önce-sonra müdahaleli çalışmalar” (pre-post, before-after intervention) olarak da adlandırılır. Yarı-deneysel çalışma, “arzulan olumlu değişimin sağlanması için bir dizi eylem ve etkinliğin formüle edilerek gerçekleştirilmesi,

bilimsel yöntem aracılığıyla gerçekleştirilen uygulamaların değerlendirilmesi ve alandaki uygulamacılara yardım etmek için müdahaleyle ilgili bilgi üretilmesi” sürecidir (Proctor ve Rosen, 2008, s. 286-287). Hiç şüphesiz, gerçekleştirilen mesleki uygulamanın hizmet alan sistemi üzerindeki etkisini bilmek isteyen bir sosyal hizmet uzmanı veya araştırmacısı; klinik değerlendirme, vaka anlatıları, tek birimlik tasarımlar, seçkisiz kontrol denemeleri, meta analizler ve sistematik incelemeler gibi yöntemlere de başvurabilir. Her bir yöntemin kendine göre güçlü ve güçsüz yönleri vardır (Anastas, 1999). Bununla birlikte, doğal ortamı içinde, araştırmayı mümkün kılacak kadar temsil edici sayıyla ve doğru zamanda ölçümler yaparak, sosyal hizmet uygulaması gerçekleştirildiğinde bunun bilimsel çerçevesini kuran ve en sık başvurulan yöntem yarı deneysel tasarım olarak karşımıza çıkmaktadır. Hem sosyal hizmet hem de sağlık alanında sık başvurulan yarı-deneysel tasarıma, sağlık araştırmaları literatüründe grup çalışmaları (cohort studies) kavramsallaştırmasıyla da rastlanır. Bu çalışmalar, bir grup insanın zamanın bir noktasıyla diğer noktası arasındaki değişimlerinin gözlemlendiği çalışmalar olarak açıklanır. Grup çalışmalarının geriye dönük olabildiği gibi (retrospective) ileriye dönük olarak da (prospective) yapılabileceği belirtilir. Bu çalışmalar, belirli bir tedavi alan bir grubun zaman içinde gözlemlenerek izlendiği çalışmalar olarak özetlenir (Moore ve McQuay, 2006).

Temelde, bilimsel araştırmanın temel odağı olan bir gruba müdahale yapılırken, diğer gruba ya da gruplara herhangi bir müdahale yapılmıyorsa, alternatif bir müdahale gerçekleştiriliyorsa ya da standart bakım hizmeti devam ediyorsa bu araştırmada yarı deneysel bir

tasarımın uygulandığını söyleyebiliriz. Bu yazıda sosyal hizmet mesleğinin bilimsel çerçevesini güçlendirmek için – son yıllarda artan oranda– başvuru alan yarı deneysel araştırma tasarımlarının nitelikleri, teknikleri, güçlü ve riskli yönleri üzerinde durulmaktadır.

Sosyal hizmet 20. Yüzyılın başından itibaren kanıtlarla desteklenerek gelişen bir bilim dalı ve meslek olmuştur. Çeşitli nüfus gruplarının maruz kaldığı sosyal sorunlar hakkında sistematik bilgi toplanması, çeşitli yaşam olaylarının bireylerin sosyal davranışları ve yaşam koşulları üzerindeki etkilerinin bilimsel ölçütler kullanılarak incelenmesi mesleki sürecin her zaman en önemli unsurları arasında yer almıştır. 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren genelde sosyal bilimlerde, özelde ise sosyal hizmette yalnızca insanların sosyal koşulları betimlenmemiş, aynı zamanda bu sosyal koşulları oluşturan faktörler neden sonuç ilişkileri içinde açıklanmaya başlamıştır. İstatistik disiplinindeki önemli gelişmeler de hiç şüphesiz bu sürece somut katkılar sağlamıştır. Korelasyon analizleri ve çıkarımsal (inferential) istatistikler sosyal bilimcilerin değişkenler arasındaki ilişkileri, farkları ve değişimleri daha ayrıntılı olarak incelemesini mümkün kılmıştır (Thyer, 2012). Örneklem teknikleri ve istatistiksel yöntemler geliştikçe sosyal hizmet uygulamalarının geriye dönük olarak sistematik analizlerinin yapılması kolaylaşmıştır.

Neden Yarı-deneysel Araştırma? Neden Kanıt?

Tartışmamıza yarı-deneysel araştırma tasarımına sosyal hizmet mesleğinin neden yüksek düzeyde gereksinim duyduğunu açıklayarak başlamalıyız.

Sosyal hizmet uzmanları olarak neden araştırma tipleri içinde daha öncelikli olarak yarı-deneysel araştırmaya yönelme eğilimi gösteriyoruz? Neden çeşitli nüfus gruplarına sunduğumuz hizmetleri –gerçekleştirdiğimiz psiko-sosyal müdahaleleri– bilimsel kanıtlarla göstermemiz gerekir?

Her şeyden önce sosyal hizmet uzmanları için hizmet sundukları bireylerin hizmetin öncesine göre ne ölçüde değişim gösterdiklerini bilmek çok temel bir mesleki gereksinimdir (Royse, Thyer ve Padgett, 2010). Kendileri için profesyonel olarak uğraştığımız insanların bizim müdahalemizden sonra *daha* ‘iyi’, ‘sağlıklı’, ‘işlevsel’ veya toplumsal normlara göre daha ‘uygun’ bir duruma geldiğini görmek isteriz. Müracaatçılarımızı, temel gereksinimleri karşılanmış, ruhsal belirtileri azalmış, duyu denetimini daha iyi yapabilen, sosyal çevre etkileşimi ve genel sosyal işlevselliği yükselmiş, toplumsal statüsü ve toplum tarafından kabul edilebilirliği (örneğin çocuğun artık sokakta yaşamaması) artmış olarak görmeyi bekleriz. Ne var ki, bugün birçok sosyal hizmet programında ve uygulamasında –programın öncesinde ve sonrasında– sistematik bir bilimsel gözden geçirme veya ölçme yapılmamaktadır. Örneğin koruma altındaki çocuklar için ‘sevgi evi’ mi yoksa ‘çocuk evi’ mi daha nitelikli ve etkilidir? Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı dört kırılğan hizmet grubuna (çocuk, kadın, yaşlı ve engelli) yönelik kurumsal koruma ve bakım hizmetlerini bilimsel ölçütler kullanarak izlemekte midir? Bu sorulara olumlu yanıt veren kamuya açık bir rapora rastlanmamıştır.

Mesleki çalışmaların müracaatçı sistemleri üzerindeki etkilerini bilme

gereksinimine paralel olarak 'sosyal hizmet mesleğinin etik kuralları' içinde de bu konuya özel bir yer ayrılmıştır. Belgenin 'Değerlendirme ve Araştırma' başlığı altında; sosyal hizmet uzmanlarının politikaların, programların uygulanmasını ve müdahaleleri izlemesi ve değerlendirmesi gerektiği açıkça ifade edilmektedir. Ayrıca bilimsel bilginin geliştirilmesi için değerlendirme ve araştırmaya ağırlık verilmesi gerektiği belirtilmektedir.

Şu halde profesyonellerden araştırma bilgisi ile desteklenen uygulamalar gerçekleştirmeleri beklendiği açıktır. Kanıta dayalı –ölçülebilir– uygulamalara ağırlık verilmesi ve müdahalelerde araştırma sonuçlarından yararlanılması gerekmektedir. Bunun için lisans ve lisansüstü eğitim programlarında, niceliksel ve niteliksel araştırma yöntem ve teknikleri üzerine yeterli düzeyde bilgi sahibi olunması da bir zorunluluktur. Sosyal hizmet uzmanları mesleki uygulama becerisine sahip oldukları ölçüde uygulamayı değerlendirme becerisine sahip olmalıdırlar.

Sosyal hizmet mesleğinin araştırma repertuarı içinde yarı-deneysel araştırmayı gerekli kılan faktörleri bazı sorular sorarak ortaya koyabiliriz (Rothman ve Thomas, 1994; Thyer, 2012). Profesyoneller olarak, öncelikle şunu merak ederiz: *"Belirli bir hizmeti aldıktan sonra müracaatçıların durumu nedir?"* Hizmet, bir psikososyal terapi, kuruluş temelli müdahale veya bir sosyal politika uygulaması olabilir. Müracaatçılar da yalnızca bireyler değil, aileler, gruplar, örgütler ve toplum olabilir. Eğer müracaatçı sistemine sağladığımız hizmet gerçekten 'etkili' ise değerlendirme-
miz açık ve net biçimde onların lehine bazı sonuçlar göstermelidir. Örneğin

bir grup yaşlı, standart huzurevi bakımı yerine evde bakım hizmetinden yararlandırılmış ise bir yılın sonunda yaşlıların çoğunluğunun evde bakımla bağlantılı yaşam kalitesinin önceki ölçüme göre belirgin bir artış göstermesi beklenir. Evde bakım hizmetini sunduğumuz yaşlıların ancak yarısından azının yaşam kalitesi artmış ise hizmetin yararı üzerinde ciddi şüpheler oluşabilir.

Müdahalenin kendisi bağımsız bir değişken olarak olumlu değişime doğrudan katkı vermelidir. Bu noktada bir soru daha sorabiliriz: *"Belirli bir hizmetten yararlanan müracaatçıların bu hizmeti almayanlarla karşılaştırmalı olarak durumu nedir?"* Eğer müracaatçı sistemine sunulan hizmetin ardından onların lehine bir değişim yaşandığı görülmüş ise bunun 'zamanın etkisiyle' diğer ifadeyle tesadüfen veya başka bir yaşam olayıyla bağlantılı olarak değil doğrudan müdahalenin etkisiyle gerçekleştiğini nasıl anlayabiliriz? Bunun için ilk ve en önemli adım, müdahale edilen müracaatçılarla çok benzer özellikler gösteren bir grubu karşılaştırma ögesi yapmaktır. Zamanın etkisiyle ilgili olarak, bireysel ve çevresel birçok faktörün süreç içinde hem müdahale hem de karşılaştırma grubunu eşit ölçüde etkilediği varsayımında bulunuruz. İkisi arasındaki tek fark, birinde müdahalenin olmasıdır. Böylece iki grubun karşılaştırılabilir olduğuna ilişkin kabulümüz kesinleşir. Eğer müdahale edilen grup, müdahale edilmeyene göre belirgin (istatistiksel olarak anlamlı) bir farkla değişim gösteriyorsa müdahalenin etkili olacağına ilişkin hipotezimiz kabul edilir. Yaşlılarla ilgili örnekten gidersek, sosyo-demografik ve psikososyal özellikleri büyük benzerlik gösteren genel araştırma grubu içinde, müdahale

grubundaki yaşlılar evde bakım hizmeti alırken, karşılaştırma grubundaki yaşlılar yalnızca standart huzurevi bakımı alabilir. Müdahale grubunun bakımla ilgili yaşam kalitesi hem önceki ölçüme göre hem de karşılaştırma grubuna göre anlamlı bir farkla artış gösteriyor ise müdahalenin etkili olduğunu raporlamak mümkün olacaktır.

Bir hizmetten yararlanan müracaatçı sistemi, karşılaştırma grubuna göre belirgin bir değişim göstermiş ise şu üçüncü soru da sorulabilir: *“Deneysel müdahale yapılan müracaatçı sistemi üzerinde gerçekten müdahalenin kendisi mi etkili olmuştur? Yoksa müdahale plasebo etkisi mi yaratmıştır?”*

Her düzeydeki sosyal hizmet müdahalesinde değişime hayati bir vurgu yapılır. Değişimin ilk ve en güçlü bileşeni terapötik ilişkinin kendisidir. İkinci bileşen, müdahalede kullanılan belirli tekniklerdir (Rothman ve Thomas, 1994). Müdahalede başvuru kuramsal yaklaşımların teknikleri, değişimin doğrudan ve istenen yönde gerçekleşmesini sağlamak için yapılandırılmıştır. Değişimin üçüncü bileşeni ise plasebo etkisidir. Sıcak ve içten bir uzman tarafından bilinen bir yöntem kullanılarak hizmetten yararlanana olumlu beklentiler aktarılır. Zaten hizmet alan ve veren arasında bağlantı kurulduğu ilk andan itibaren olumlu bir değişim gösterme motivasyonu hareke geçmiştir. Plasebo güçlü bir psikososyal etkidir. Yunanca da “sizi iyileştireceğim” anlamına gelen bu etki, kişinin herhangi bir konuda değişime olan inancının artması ile oluşmaktadır. Hiç şüphesiz profesyonel girişimlerde tek başına ‘iyi niyet’ ederek istenen sonuçlara ulaşılması söz konusu değildir. Soruna göre seçilen ve doğrudan kullanılan bilimsel yöntem

ve teknikler, geçerli ve güvenilir sonuçlara ulaşma gücüne sahiptir. Bununla birlikte uygulayıcının bireysel çaba ve beklentileriyle hizmet alan sistemine gösterdiği yakınlıktan ziyade, sistematik olarak kullandığı tekniklerin ve müdahaleyi oluşturan araçların etkili olduğunu kanıtlaması gereklidir. Karmaşık veya kullanılan teknikler bakımından ayırt edilmesi zor olan müdahalelerde karşılaştırma grubu olarak ayrıca bir plasebo grubu oluşturulabilir.

Plasebo konusunda şunun üzerinde de durmak gereklidir. Bir araştırmada, eğer hem müdahale hem de plasebo grubunda –örneğin bağımlı değişken olan sosyal işlevsellik düzeyinde– öncesine göre anlamlı bir fark yaşanır fakat gruplar arasında müdahale sonrasında, müdahale grubunun lehine anlamlı bir fark görülmez ise bu ne anlama gelir? Birincisi, hem müdahale yaklaşımının hem de plasebonun her iki grup üzerinde etkili olduğunu düşünürüz. İkinci olarak, müdahale yaklaşımının tekniklerinin değil, müdahalenin yarattığı plasebo etkisinin değişimi sağladığını fark ederiz. Araştırmacının özellikle ikinci sonuç üzerinde daha ayrıntılı çalışmasında yarar olacaktır. Günümüzde, sosyal hizmet araştırmaları arasında plasebo kontrol gruplu çalışmaların sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Müdahale araştırmalarına yönelim arttıkça bunun da artması olasıdır.

Ne Kadar Tercih Edilir?

Yarı-deneysel araştırmalar –sosyal hizmet uzmanı ve örgütüyle– profesyonel hizmet sisteminin hem mesleki merakını gideren, hem de etik yükümlülüğü olan tasarımlardır. Sosyal

hizmet araştırma tasarımları arasında öncelikli bir yerdedir. Bu nedenle literatürde deneysel tasarımın ne kadar popüler olduğuna göz atmamızda yarar vardır. Bir incelemede (Rubin ve Parrish, 2007) sosyal hizmet alanında, daha çok çıktı çalışmalarına yer veren iki önemli araştırma dergisi olan '*Research on Social Work Practice*' ve '*Social Work Research*' dergilerinde yayınlanan araştırmalar tasarımlarına göre kategorize edilmiştir. Geriye dönük olarak altı yılda (2000-2005) çıkan çalışmalar incelenmiştir. Öntest–sontest uygulamalı olmak üzere yarı-deneysel 49 çalışma saptanmıştır. Buna karşın yalnızca 16 seçkisiz deneysel çalışma, dokuz tek birimlik araştırma tasarımı ve 11 betimsel çalışma bulunmuştur. Sosyal hizmet dergileri arasında yüksek etki faktörü ile en üst sıralarda duran bu iki dergide ağırlıklı olarak deneysel çalışmalara yer verilmesi tesadüf değildir. Genelde sosyal hizmetlerin ve özelde sosyal hizmet müdahalelerinin sonuçlarının değerlendirilmesinde bu tasarımın ağırlıklı olarak tercih edildiği görülmektedir.

Türkiye’de Yarı-Deneysel Tasarımların Sıklığı

Türkiye’de sosyal hizmet mesleğini temsil eden tek hakemli dergi olan '*Toplum ve Sosyal Hizmet*' dergisinin 2000–2016 yılları arasındaki tüm sayılarında yarı-deneysel tasarımları taradık. Araştırma makalesi olarak yayınlanmış olan bir doktora tezi dışında yalnızca dokuz çıktı çalışmasının yayınlanmış olduğunu gördük. Çalışmaların büyük çoğunluğu karşılaştırma grubu olmadan yürütülen öntest–sontest uygulamalı yarı-deneysel girişimlerden

oluşmaktaydı. Çalışmalarda, grupla sosyal hizmet müdahaleleri (Duyan ve Altınova, 2015; Reçber, 2011; Duyan ve Gökçearslan, 2004), yaratıcı drama müdahalesi (Altınova ve Adıgüzel, 2014), Aile müdahalesi (Daşbaşı, 2013) ve eğitim müdahaleleri (Duyan ve Diğ., 2011; Tuncel ve Demirel, 2010; Zeren, 2007; Erkan ve Duyan, 2000) gerçekleştirildiği görülmüştür.

Bilindiği gibi, sosyal hizmet yüksek lisans ve doktora tezleri meslek alanında bilimsel bilgi üretiminin öncelikli kanıtlarıdır. Bu nedenle Türkiye’deki lisansüstü tezlerini de inceledik. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı’nda 2016 yılı dahil tamamlanmış olan 161 yüksek lisans ve 49 doktora tezi vardı. Yüksek lisans tezlerinde herhangi bir müdahale araştırmasına rastlamadık. Tezlerin tamamının –müdahale içermeyen– gözlemsel çalışmalar olduğunu ve yine çoğunluğunun niceliksel yöntemle tasarlandığını gördük. Türkiye’deki sosyal hizmet tez literatüründe çıktı çalışması olarak yalnızca dört doktora tezi yapılmış olduğunu saptadık. Tezler arasında ilk olarak Ünlü’nün (1987) 'Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurum Bakımı Örneği' konulu çalışması bulunmuştur. Ünlü’nün çalışmasında kontrol grubu olmaksızın (deney-öncesi tasarım) kurum bakımı hizmetinin korunmaya muhtaçlık statüsündeki çocuklar üzerindeki etkisinin incelendiği görülmüştür. Bu çalışmayı değerlendirme çalışması olarak adlandırmak daha uygundur. Tipik yarı-deneysel çalışmaya ilk örnek olarak, Duyan’ın (1997) 'Sosyal Grup Çalışması Uygulamasının Ortopedi Hastalarının Kişisel ve Sosyal Uyum Düzeylerine Etkisi'ni incelediği doktora çalışması bulunmuştur. Türkiye’deki

ikinci yarı-deneysel sosyal hizmet tezi Baykara Acar'ın (2004) 'Cinsel Suçtan Hükümlü Çocukların Yaşam Öyküsü Çalışması ve Grupla Sosyal Hizmet Uygulaması" başlıklı doktora tezidir. Üçüncü çalışmada ise Zengin (2015) 'Çözüm Odaklı Kısa Terapi Yaklaşımına Dayalı Sosyal Hizmet Müdahalesinin Kronik Böbrek Yetmezliği Hastalarının Psikososyal Uyum Düzeylerine Etkisi'ni incelemiştir. Son olarak dördüncü çalışma Oral (2016) tarafından yapılmış ve 'Majör Depresyon Tanısı Almış Kadınlarda Kişilerarası İlişkiler Terapisi Yaklaşımına Dayalı Grupla Sosyal Hizmet Uygulamasının Psikososyal İşlevsellik Üzerine Etkisi' incelenmiştir. Görüldüğü gibi sosyal hizmet araştırmacıları doktora tezi yazarken daha çok herhangi bir müdahale içermeyen gözlemsel çalışmaları tercih etmektedir. Bu tespit yalnızca lisansüstü tezlerle ilgili değildir ve genelde Türkiye'de sosyal hizmet araştırmacılarının nitel veya nicel desenli gözlemsel çalışmaları tercih ettikleri gözlenmiştir.

Hangi Amaçlara Hizmet Eder?

Bir bilimsel araştırma herhangi bir durumun nedenini açıklayabiliyorsa, diğer ifadeyle, 'nedensel bilgi' üretimini mümkün kılıyorsa o araştırmanın ileri düzeyde bir niteliğe sahip olduğu düşünülebilir. Bir grup insana belirli bir yaklaşıma göre birey, aile, grup veya toplum düzeyinde herhangi bir sosyal hizmet programı uygulayarak değişim sağladığımızda, değişimin nedeni o sosyal hizmet programı olur. Bu da araştırma verileri yoluyla izlenip kanıtlandığında üretilen bilginin değeri hayli yüksek olmaktadır.

Yarı-deneysel çalışma, görece küçük ölçekli bir bilimsel çabadır. Zaman,

kaynaklar ve maliyet açısından külfetli değildir. Bu nedenle, uygulayıcılar için neyin işe yarayıp neyin yaramadığını görmek açısından oldukça pratiktir. Bu tasarımlar sosyal hizmet uzmanlarının uygulamada gereksinim duyduğu genelleştirilmiş (ve standardize edilmiş) bilgi üretilmesi amacına (bu amacı tam karşılama da) en yakın yoldur. Bununla birlikte içinde çıktı çalışmalarının da yer aldığı psikososyal araştırma türlerinin tümünde neden-sonuç ilişkileri üzerinden genel-geçer bilgi üretmek kolay değildir. Bunun çeşitli nedenleri vardır. En başta seçkisiz örnekleme yapmanın önünde somut engeller bulunmaktadır. Belirli kırılğan gruplarda yeterli sayıda kişiye ulaşmak çok zor olabilir. Cinsel suç failleri, seks işçileri, ensest mağdurları veya faileri, madde bağımlıları gibi grupların görünür hale getirilmesi zordur, çünkü –damgalanma kaygısı ile– herhangi bir araştırmanın öznesi veya nesnesi olmayı kabul etmeyebilirler. Dolayısıyla bu tasarımları genelleştirilmiş bilgi üretiminden ziyade hipotez testi yoluyla kanıt üretme süreci olarak görmek daha makuldür. Yarı-deneysel araştırmaların güçlü bir yönü, bağımsız değişken olarak kullanılan müdahale yaklaşımı ne olursa olsun müdahalenin etkisini görmeyi sağlayan bir tasarıma sahip olmasıdır. İster psikodinamik yaklaşım, kriz müdahalesi, çözüm odaklı kısa terapi, kişilerarası psikoterapi veya bilişsel-davranışçı yaklaşım isterse feminist yaklaşım veya güçler perspektifi kullanılsın tümünde hipotez üretilmiş ise sonuç alınması olanaklı hale gelir.

Buraya kadar ele aldığımız; nedenselliğe vurgu yaparak bir duruma açıklık getirme, işe yarayan uygulamanın seçimini pratik yoldan yapma ve genel-geçer

bilgiye yakın ölçüde hipotez testi gerçekleştirme amaçlarını karşılamada yarı-deneysel yöntem etkilidir. Seçilmiş sosyal hizmet müdahalelerinin olası etkilerine ilişkin genel bir görüş sağlar. Eğer müdahalenin sonucu olumlu sonuçlanırsa etkili (ve de yararlı) olduğu ve daha ileri düzeyde tasarımların yapılabileceği görüşüne ulaşılır. Eğer olumsuz sonuçlanırsa müdahalenin yeterli düzeyde etkili olmadığı görülür. Sosyal hizmet araştırmasının tanınmış yazarları Rubin ve Babbie (2008), katılımcıların seçkisiz yöntemle belirlenmemiş olmasına rağmen, iyi tasarlanmış yarı-deneysel sosyal hizmet araştırmalarının yüksek derecede içsel tutarlılığı olduğu görüşündedir. Hatta yarı-deneysel tasarımların seçkisiz kontrol deneymelerine göre sosyal hizmet için daha uygun olduğu görüşündedirler.

Hangi Türleri Vardır?

Yarı-deneysel tasarımların ölçümün zamanına, sıklığına ve karşılaştırmanın niteliğine göre farklı türleri vardır. Bu tasarımları öncelikle ölçüm sayısına göre ikiye ayırabiliriz (Thyer, 2012; Rubin ve Babbie, 2008):

1. Kontrol veya karşılaştırma gruplu öntest ve sontest uygulamalı tasarımlar
2. Kontrol veya karşılaştırma gruplu (yalnızca) sontest uygulamalı tasarımlar

Görüldüğü gibi, birinci türdeki yarı-deneysel tasarımda hem müdahalenin öncesinde hem de sonrasındaki bir zamanda en az iki ölçüm yapılmaktadır. İkinci türde ise ölçüm her iki grupta da müdahale sonrasında yapılmaktadır.

Bunlara değinmeden önce bazı ortak koşullar üzerinde durmakta yarar

vardır. Yarı-deneysel tasarımın gerçekleştirilmesi için öncelikle bir gruba somut bir müdahale yapılmalıdır. Diğerine ise ya bir işlem uygulanmayacak ya da alternatif bir müdahale uygulanacaktır. İkinci olarak, bağımlı değişken ölçülebilir olmalıdır. Geçerli ve güvenilir ölçme araçları kullanabildiğimiz bağımlı değişkenler tasarlamalıyız. Üçüncüsü, iki grupta da yeterli sayıda kişi yer almalıdır. Altıdan daha az sayıda kişiyle yürütülen çalışmalarda istatistiksel olarak normallik varsayımının karşılanıp analiz geçeriği sağlanamaz. Son olarak, gruplar arasında benzerlik, diğer ifadeyle, tüm temel özelliklerde (örn., cinsiyet, yaş, ruhsal veya sosyal özellikler) benzerlik olmalıdır.

Kontrol veya Karşılaştırma Gruplu Öntest ve Sontest Uygulamalı Tasarımlar

Sosyal hizmet araştırmalarında en sık kullanılan yarı-deneysel araştırma türü, gruplarda müdahale öncesinde ve sonrasında ölçme yaptığımız tasarımlardır. Bu tasarımları ayrıca kendi içinde ikiye ayırabiliriz. Birincisi, "Öntest-sontest uygulamalı müdahalesiz kontrol gruplu tasarım" olarak adlandırılabilir. İkincisi ise, "Öntest-sontest uygulamalı müdahaleli karşılaştırma gruplu tasarım" şeklinde adlandırılabilir.

Bu noktada farklı anlamlara gelen, 'kontrol grubu' ve 'karşılaştırma grubu' kavramlarının kullanımı üzerinde durmamızda yarar vardır. Kontrol grubu herhangi bir müdahalenin gerçekleşmediği gruptur. Çalışmaya katılmaları ve belirlenmiş zamanlarda ölçüm yapılması dışında herhangi bir işlem uygulanmamış olan gruptur. Buna karşın karşılaştırma grubuna –müdahale

grubuna benzer biçimde– alternatif bir program, müdahale ya da geleneksel tedaviler uygulanabilir.

Öntest–sontest uygulamalı müdahalesiz kontrol gruplu tasarımda, bir gruba yapılan müdahalenin zaman içinde ne ölçüde değişim etkisi oluşturduğu incelenir. Gruplardan birisine müdahale yapılırken, benzer özellikleri olan ikinci gruba hiçbir işlem yapılmaz. Sonra her ikisi de birinci grup müdahale aldıktan sonra değerlendirilir. Eğer müdahale grubunda değişim varsa bunun bağımsız değişken sayesinde gerçekleştiği düşünülür. İlgili araştırma literatürüne bakıldığında, yarı-deneysel tasarımlar arasındaki bu türün araştırmacılar tarafından hayli sık tercih edildiği görülmektedir (Cook ve Shadish, 1994).

Örneğin Zengin (2015) kronik böbrek yetmezliği (KBY) hastalarının psikososyal uyum düzeylerinin diğer kronik hasta grupları içinde belirgin düzeyde düşük olduğunu saptamıştır. Buna karşın KBY hastalarına yönelik uzun süren ve çok oturumlu psikososyal girişimlerin de hastalar tarafından tercih edilmediğini gözlemlemiştir. Bunun üzerine, doktora araştırmasında, çözüm odaklı kısa terapi yaklaşımına dayalı bireyle sosyal hizmet uygulaması (BSHU) tasarlamış ve karşılaştırmalı olarak KBY hastalarına bu müdahaleyi uygulamıştır. Diyaliz almakta olan hastalar arasından bir gruba müdahale programı uygulamış diğerini ise iki zaman noktasında ölçümle (psikososyal uyum düzeyini) izleyecek şekilde kontrol grubu olarak tasarlamıştır. BSHU öncesinde ve sonrasında ölçümler yapılarak müdahale grubunun hem kendi içinde müdahale öncesine göre hem de kontrol grubuna göre psikososyal uyumunun anlamlı düzeyde arttığını saptamıştır.

Zengin, çalışmasının sonunda KBY hastalarına yönelik bir BSHU çerçevesi geliştirmiştir. Bu çerçeve, tıbbi sosyal hizmet alanında klinik çalışma yürütmek isteyen profesyoneller için bir rehber niteliğine kavuşmuştur.

Öntest–sontest uygulamalı müdahaleli karşılaştırma gruplu tasarımda, bir gruba yapılan müdahalenin diğer gruba yapılan müdahaleye göre ‘daha fazla’ etkili olup olmadığı görülmeye çalışılır. Karşılaştırma grubuna genelde yapılan müdahalenin yeterince etkili olmadığı düşünülmesi veya yeni geliştirilmiş müdahale programlarının denenmesi araştırmacıları bu tasarımları kullanmaya iter. Bu boyutu biraz tartışmakta yarar vardır. Hem müdahale hem de karşılaştırma grubuna, üyeler tarafından kabul edilen ve eşit derecede işe yarayacağına inanılan müdahaleler yapılması esasında yarı-deneysel tasarımlar arasında en işlevsel olanıdır. Çünkü bir müdahalenin hiçbir müdahale olmamasına göre kıyaslanmasından ziyade bir başka müdahaleye göre kıyaslanması, karşılaştırma müdahalesi plasebo olsa dahi daha anlamlı sonuçlar verecektir. Müdahalelerin tümünde var olan ve ‘ortak faktörler’ olarak adlandırılan etkenlerin dışarıda tutulması ancak böylece mümkün olur. Kendisine müdahale edilen grup üyesi, her şeyden önce içeriği ne olursa olsun kendisinin lehine bir müdahaleye maruz kaldığını bilmektedir. Profesyonel sistem tarafından kendisine ilgi, sıcaklık, anlayış ve empati gösterilmektedir. ‘İlişki etkisi’ olarak da adlandırabileceğimiz böyle bir durumda kendisine yardım edildiğini hissetmek değişim için önemli bir motivasyon kaynağı olabilir. Bunlar, tek başına dahi, tutum iyileştirmede etkili olabilir. Bu tartışmadan yola çıkarak,

yarı-deneysel tasarımların gücünü artırmak için karşılaştırma gruplarını çoğaltmanın da söz konusu olabileceğini hatırlatmamızda yarar vardır. İdeal ve belki de üst düzey bir yarı-deneysel tasarımda, müdahale kısmında denenen yeni müdahale grubu dururken, karşılaştırma kısmında, hem ilgili sorunda sık kullanılan (geleneksel) müdahale grubu, hem plasebo grubu, hem (hiçbir müdahale yapılmayan) kontrol grubu yer alabilir. Hiç şüphesiz araştırmanın bütçesi, zamanı ve beşeri olanakları böyle bir tasarımın gerçekleşmesi için yeterli ve uygun olmalıdır.

Tipik bir öntest–sontest uygulamalı müdahaleli karşılaştırma gruplu tasarıma örnek Oral’ın doktora araştırmasıdır (2016). Oral, majör depresyon tanısı almış olan bir grup kadın müracaatçıya yönelik –kişilerarası ilişkiler psikoterapisi yaklaşımına (KİPT) dayalı– grupla sosyal hizmet uygulaması gerçekleştirmiştir. Depresyona yönelik psikososyal girişimlerde KİPT’in görece yeni bir model olması ve birey sosyal çevre etkileşimine ilişkin güçlü vurgusu araştırmacıyı bu çalışmaya iten önemli faktörler olmuştur. Karşılaştırma grubu olarak da geleneksel görüşme ve psikofarmakolojik tedavi uygulanan kadınları araştırmaya almış ve izlemiştir. 12 müdahale grubunda, 10 da karşılaştırma grubunda olmak üzere toplam 22 hasta araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Müdahale grubunda yer alan üyelerle grup oturumları öncesinde iki bireysel görüşme ve toplam 12 grup oturumu gerçekleştirilmiş, karşılaştırma grubundaki üyeler ise ayaktan poliklinik hizmeti ve psikofarmakolojik tedavi almıştır. Müdahale öncesinde müdahale grubunda bulunan üyeler, karşılaştırma grubundaki üyelerle benzer depresyon

ve psikososyal işlevsellik düzeyine sahipken, müdahale sonrasında bu üyeler karşılaştırma grubunda yer alan üyelere göre depresyon, sosyal uyum ve sosyal problem çözme becerisi düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farkla değişim (iyileşme) göstermişlerdir. Oral’ın çalışmasında eğer karşılaştırma grubuna hiçbir program veya tedavi uygulanmamış olsaydı ‘kontrol grubu’ adlandırması yapılabilirdi.

Bir araştırmacı müracaatçı sistemi üzerindeki etkisini görmek istediği müdahale programını hem müdahalesiz kontrol hem de müdahaleli karşılaştırma grubu içeren bir tasarımda gerçekleştirebilir. Böyle bir tasarımda, hiç şüphesiz, müdahaleyi uygulayanın etkisi, müracaatçı sisteminin değişim motivasyonu gibi bağımsız değişkenlerin, çalışmanın asıl bağımsız değişkeni olan ‘müdahale’ yerine geçme olasılığı azaltılmış olmaktadır. Zaman, beşeri olanaklar ve uygun koşulların oluşması durumunda kontrol gruplarını birden çok türde tasarlamak, elde edilecek kanıtların niteliğini her zaman artıracaktır.

Kontrol veya Karşılaştırma Gruplu Sontest Uygulamalı Tasarımlar

Sosyal hizmet araştırma literatüründe yalnızca müdahale sonrası ölçüm yaptığımız tasarımları incelediğimizde karşımıza bu türün iki farklı tipi gelir. Birincisinde, “herhangi bir müdahale içermeyen kontrol gruplu tasarım” varken, ikincisinde, “müdahale içeren karşılaştırma gruplu tasarım” vardır.

Ölçümün yalnızca müdahalenin sonunda yapıldığı ve kontrol veya karşılaştırma grubuyla kıyaslandığı çalışmalara en çok eğitim uygulamalarında rastlanır. Örneğin bir grup sosyal hizmet

öğrencisine ağırlığı ders sorumlusunun taşıdığı didaktik eğitim (karşılaştırma), diğer gruba ise soru-cevap şeklinde tasarlanmış bir eğitim verilebilir (müdahale). Eğitimin sonunda içeriği doğru yansıtan bir ölçüm yapılarak müdahalenin geleneksel yöntemle göre daha yüksek düzeyde eğitimi çıktılarını verip vermediği saptanabilir.

Kontrol gruplu sınıfta uygulamalı tasarım için ise şöyle bir örnek düşünebiliriz: Lisans eğitimi almakta olan bir grup sosyal hizmet öğrencisine, standart sosyal hizmet lisans müfredatına ek olarak 'empatik tepki eğitimi' verilirken (müdahale grubu), diğer gruba bir işlem yapılmaz (kontrol grubu). Eğitim döneminin sonunda, sosyal hizmet eğitimi aldıkları için empatik tepki kapasitesinde (geçerli ve güvenilir bir ölçümle) her iki grupta da bir artış olması beklenecektir. Fakat önemli olan müdahale grubundaki artışın kontrol grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı derecede bir fark göstermesidir. Fark saptandığında bunun müdahale ile ilgili olduğu görüşüne varılacaktır. Empatik tepki eğitimi alan öğrencilerin becerisinin almayanlardan daha farklı ve yüksek bir ortalama gösterip göstermediğini bulmak bu tasarımın en önemli özelliğidir.

Müdahalesiz kontrol veya müdahaleli karşılaştırma gruplu sınıfta uygulamalı yarı-deneysel tasarımlarda yalnızca işlemin sonunda ölçüm yapılması bazı hassasiyetler doğurabilir. İşlem öncesinde gruplar arasındaki –her ne kadar bağımlı değişken için ölçüm yapılmamış olsa da– yapısal benzerlikler varsayımsal olarak karşılanmalıdır. Sosyal hizmet uzmanının müdahale öncesinde ayrıntılı bir 'öndeğerlendirme' gerçekleştirmesi ile çıktıya etki edebilecek farklılıklar ortadan kaldırılabilir.

Rapor Dili Nasıl Olmalı?

Yarı-deneysel çalışmalarda dilin kullanımını da üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu yöntemde her ne kadar, neden-sonuç ilişkilerine vurgu yapan çıkarımsal istatistikler kullanılsa da, "müdahalemiz elde ettiğimiz sonucun nedenidir" şeklinde doğrudan gösterilmesi, diğer ifadeyle basit bir neden-sonuç ilişkisi kurmak, uygun olmayabilir. "Sosyal hizmet müdahalesi müracaatçıların psikososyal uyumunun artmasına neden oldu" demek yerine "sosyal hizmet müdahalesinin ardından müracaatçıların psikososyal uyumu arttı" demek araştırmacı için açıklanması daha kolay bir ifade olur.

Sosyal hizmet araştırmacısı olarak, sosyal dünyanın çok değişkenli olduğunu bildiğimiz halde, izafi olarak kurduğumuz doğrusal bir hat üzerinde olup bitenleri düz mantıkla açıklama indirgemeciliği yapmak istemeyiz.

Araştırmaya katılan bireylerin adlandırılması da raporda anlamlı bir detaydır. Geleneksel niceliksel çalışmalarda önceden 'denek' sözcüğü sık kullanılırdı. Bu adlandırma, bireylerin araştırmanın edilgen nesnesi olduklarını açıkça gösteren tarafsız fakat soğuk ve –belki de bu yüzden küçümseyici– bir bakışı yansıtmakla eleştirilmiştir. Bu adlandırma zamanla daha insani bir duyarlılık kazandı ve önce 'yanıtlayanlara', sonra 'katılımcılara' dönüştü. Niteliksel çalışmalarda ise sıklıkla 'özneleri' tercih ettik. Yarı-deneysel tasarımlarda ise nicel ve nitel tasarımlarından farklı bir dile gereksinim vardır. Bireyleri belirli sosyal hizmet müdahalelerinden yararlandığımızı düşünürsek 'müracaatçı' olarak adlandırmak uygun olacaktır. Müdahalenin içeriğine göre 'danışan',

'hizmet alan' gibi adlandırmalar da tercih edilebilir.

Sözel Dünyayı Sayısallaştır Ama İçeriği de Resmet

Yarı-deneysel çalışmalar, doğal olarak, içinde yer aldığı niceliksel metodolojinin sözel olanı sayısallaştırma ve böylece ölçülebilir hale getirme yoluyla bilimsel kanıt üretme mantığını kullanır. Eğer müracaatçılarımızın öz-yeterlikleri ile ilgili bir sorun görüyorsak bunun derecesini müdahale öncesinde ve sonrasında ölçebilecek araçlar kullanılarak somut olarak görebilmeliyiz. Bu tasarım diğer taraftan, niteliksel metodolojinin 'anlama' ve 'derinlemesine kavrama' ile ilgili vurgusunu da paylaşır. Özellikle psikososyal müdahale yaklaşımlarını uyguladığımız birey/grup/aile odaklı girişimlerde değişimin sayısal farkının yanı sıra hangi süreçlerden etkilenecek ve deneyimlenerek bu değişimin gerçekleştiğini görmek, anlamak ve hatta –empati yoluyla– 'duyumsamak' isteriz. Dolayısıyla en az 'ne kadar?' sorusu kadar 'nasıl?' sorusu da bu tasarıma başvuran bir sosyal hizmet araştırmacısı için değerli olmaktadır. Son tahlilde, değişime bütüncül bir mesleki bakış göstermeliyiz ve yarı-deneysel tasarıma araştırmacıların her zaman nitel yöntem boyutunu ekleyebileceğini hatırlatmalıyız.

Rapor dili ve araştırma raporunun tasarımı konusunda önemli bir kolaylaştırıcı vardır. Bugün hakemli sosyal hizmet dergilerinin tamamına yakını (Toplum ve Sosyal Hizmet dergisi dâhil), Amerikan Psikoloji Derneği Yayın Rehberi'nde (American Psychological Association [APA], 2009) belirlenmiş olan kuralları uygulamaktadır.

Dolayısıyla sosyal hizmet araştırmalarının her türünde makalenin tasarımında ve kaynak gösteriminde bu rehberi esas almak gereklidir. Rehberde, bir makalenin tüm bölümlerine göre belirli öneriler yer almaktadır (Thyer, 2008). Başlık, özet, giriş, yöntem, yöntemin içinde katılımcılar, örnekleme prosedürü, örneklem büyüklüğü, araştırma tasarımı, bulgular ve tartışma başlıklarının tümünde nasıl bir raporlama yapılması gerektiği belirtilmektedir. Rehber, yazarları, istatistiksel analize göre tablo şekli ve raporlama biçimi hakkında dahi ayrıntılı olarak yönlendirmektedir. Yarı-deneysel çalışmalarını raporlayan araştırmacılar için APA rehberi kolaylaştırıcıdır ve bu rehber tüm sosyal hizmet araştırmacıları tarafından başvuru kaynağı olarak kullanılmalıdır.

İstatistiksel Analiz

Yarı-deneysel çalışmaların sonuçlarını analiz etmek için çeşitli yöntemleri içeren çıkarımsal istatistik testleri mevcuttur. Bunlar çoklu ölçümlerde (belirli zaman aralıklarında), gruplar arasındaki farkların anlamlılığını (significance) ölçme olanağı sağlar. Bu ölçümlerde grupların bağımlı değişkenlerden (örneğin algılanan sosyal destek düzeyi) aldıkları toplam puanların aritmetik ortalamaları (veya ölçeğin toplam puanı) ve standart sapma değerleri hesaplanır (Kirk, 1999). Standart sapmaların her iki grupta da birbirine yakın olması beklenir. Bu değerlerin gruplar arasındaki farkları da istatistiksel anlamlılık yönünden karşılaştırılır. Bağımsız örneklem *t* testi parametrik bir analiz olarak en sık kullanılan testtir (iki gruplu tasarımlarda). Üç ve daha fazla gruplu tasarımlarda varyans analizi (ANOVA) kullanılabilir. Bu testlerin

gerçekleştirilebilmesi için grubun görece yüksek sayıda (örneğin 30'dan fazla katılımcı ile) ve alınan puanlarının dağılımının normal olması gereklidir (Nunnally, 1978). *t* testi puanların, ortalama farklarının istatistiksel anlamlılığını hem gruplar arasında hem de aynı grupta farklı ölçümler arasında ölçmek için uygundur. Gruplar arasında veya aynı grupta ölçümler arası ortalama farkları istatistiksel olarak anlamlı olarak saptandığında, ayrıca, etki büyüklüğü de hesaplanmalı ve raporlanmalıdır. Etki büyüklüğü (EB) elde edilen değişimin büyüklüğünü veya iki zaman dilimi arasındaki ilişkiyi belirlemek için kullanılan bir ölçüdür. Ortalamalar arasındaki farkı karşılaştırmada en sık kullanılan istatistik 'Cohen *d*' olarak bildirilmektedir. Eğer EB .03'den küçükse (EB < .03) etki büyüklüğü küçük, EB .05 ile .07 arasında ise orta (.05 < EB < .07) , .07'den büyük ise EB büyük olarak (EB > .07) raporlanmaktadır.

Araştırmacının veri seti sayıca küçükse veya normal dağılım göstermiyorsa ya da evet / hayır gibi dikotomik yanıtılı sorular var ise parametrik olmayan testlerin sonuçları geçerli sonuçlar vermektedir. Ki kare testinin yanı sıra, bağımsız *t* testinin parametrik olmayan alternatifi Mann-Whitney U testi sayıca küçük veri setlerinde kullanılabilir. Üç ve daha fazla gruplu tasarımlarda da varyans analizi yerine Kruskal Wallis testi kullanılabilir.

SONUÇ

Bu makalede savunduğumuz temel görüş, sosyal hizmet mesleğinin bilimsel temellerinin güçlendirilmesi ve toplumsal alandaki kabul düzeyinin artması için çıktığı çalışmalarına daha çok ağırlık verilmesi gerektiğidir. Zira bu yöneme

dayalı çalışmalar sosyal hizmet teorisinin pratikten beslenerek geliştirilmesi için en elverişli yollar arasında yer almaktadır.

Hakemli, Toplum ve Sosyal Hizmet dergisinin yanı sıra yüksek lisans ve doktora tezlerinin incelendiği Türkçe sosyal hizmet literatüründe çok sınırlı sayıda çıktı çalışmasına rastlanmıştır. Sosyal hizmet araştırmacıları Türkiye'de ağırlıklı olarak risk gruplarının psikososyal sorunlarını, sosyal hizmet gereksinimlerini ele alan nicel veya nitel desende tasarlanmış betimsel çalışmaları tercih etmişlerdir. Bu saptamayla bağlantılı olarak, makaleyi de, Türkiye'deki sosyal hizmet araştırmacılarının yarı-deneysel deseni daha çok tercih etmelerine –bilgi ve yüreklendirme sağlayarak– katkıda bulunmak için yazdık.

Bu yazıda iki türüne ve bu türlerin içinde ikişer farklı tipine araştırma örnekleriyle yer verdiğimiz dört çeşit yarı-deneysel tasarımın sosyal hizmetin bilgisini üretme işlevine sağlayacağı katkıya vurgu yaptık. Yarı-deneysel veya çıktı çalışmaları olarak adlandırdığımız müdahaleli araştırmaların içinde yer aldığı grup araştırmaları sosyal hizmet müdahalelerinin ve programlarının değerlendirilmesinde her zaman kullanılmaktadır.

Yarı-deneysel tasarımların sosyal hizmet örgütlerinin yöneticilerine ve çalışanlarına müracaatçılardaki değişimleri sistematik biçimde izleme olanağı sağladığı açıktır. Bu tasarımlar, sosyal hizmet uygulamalarına ayna tutarak, saha çalışanlarının çabalarının çıktılarını yansıtacaktır. Müracaatçı sisteminin hizmetten nasıl etkilendiğini görmeyi pratik olarak mümkün kılacaktır. Yarı-deneysel tasarımları içeren

araştırmalara, bu nedenlerle, saygın uluslararası hakemli meslek dergilerinde öncelikli olarak yer verilmektedir. Türkiye'deki sosyal hizmet araştırmalarında ve özellikle doktora tezlerinde betimsel çalışmalardan daha sık olarak yarı-deneysel tasarıma dayalı çalışmalar tercih edilmelidir.

KAYNAKLAR

- Altınova, H. ve Adıgüzel, Ö. (2014). "Yaratıcı Drama Yönteminin Kadınların Cinsiyet Rolü Bilincine Etkililiği", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 25(1):35-60.
- American Psychological Association. (2009). *Publication Manual of the American Psychological Association (6th ed.)*. Washington, DC: Author.
- Anastas, J. W. (1999). *Research Design for Social Work and the Human Services (2nd ed.)*. New York: Columbia University Press.
- Cook, T. D. ve Shadish, W. R. (1994). "Social experiments: Some developments over the past 15 years", *Annual Review of Psychology*, 45, 545-580.
- Daşbaşı, S. (2013). "Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Ailelere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulaması: Bir Değerlendirme Araştırması", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 24(1):101-114.
- Duyan, V. ve Altınova, H. (2015). "Gruplarla Sosyal Hizmetin Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Eleştirel Düşünme Becerisine Etkisi", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(1):7-22.
- Duyan, V. ve Gökçearslan, E. (2004). "Sosyal Grup Çalışması Uygulamasının Psikolojik Gereksinimlere Etkisi", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 15(1):61-74.
- Duyan, V. , Tuncay, T. , Sevin, Ç. ve Erbay, E. (2011). "Sosyal Hizmet Öğrencilerinin Eşcinselliğe Yönelik Tutumları: Bir Atölye Eğitiminin Etkileri", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(2):7-16.
- Erkan, G. ve Duyan, V. (2000). "Sosyal Hizmette Mülakat Dersinin Öğrencilerin Empatik Anlayışına Etkisi", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 12(1):29-37.
- Kirk, S. A. (1999). *Social Work Research Methods: Building Knowledge for Practice*. Washington, DC: NASW Press.
- Moore, A. ve McQuay, H. (2006). *Bandolier's Little Book of Making Sense of the Medical Evidence*. New York: Oxford University Press.
- Nunnally, J. C. (1978), *Psychometric Theory*, New York: McGraw-Hill Press.
- Proctor, E. K. ve Rosen, A. (2008). "From knowledge production to implementation: Research challenges and imperatives", *Research on Social Work Practice*, 18(4), 285-291.
- Reçber, B. (2011). "Bir Özsaygı Geliştirme Programının Yetiştirme Yurdunda Yaşayan Ergenlerin Özsaygı Düzeylerine Etkililiği", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 22(1):115-132.
- Rothman, J. ve Thomas, E. J. (1994). *Intervention Research: Design and Development for Human Service*. New York: Hawthorth Press
- Rubin, A. ve Babbie, E. R. (2008). *Research Methods for Social Work (6th ed.)*. Belmont, CA: Thomson.
- Rubin, A. ve Parrish, D. (2007). Problematic phrases in the conclusions of published outcome studies: Implications for evidence-based practice. *Research on Social Work Practice*, 17(3), 334-347.
- Thyer, B. (2012). *Quasi-Experimental Research Designs*. New York: Oxford University Press.
- Thyer, B. A. (2008). *Preparing Research Articles*. New York: Oxford University Press.
- Tuncel, Z. A. ve Demirel, M. (2010). "İlköğretim Öğrencilerinin Sosyal Sorun Çözme Becerilerinin Geliştirilmesine İlişkin Bir Çalışma", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(1):25-44.

Zeren, Ő. G. (2007). "HIV/AIDS'e Yönelik nleyici Bir Program: HIV/AIDS'e Yönelik Psiko-Eğitim Programı", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(1):111-126.